

AUSZTRIA HADEREJE AZ 1792-TŐL 1866-IG FOLYTATOTT HÁBORÚKBAN.

A cs. és kir. hadi levéltár állománykimutatásai, létszám és szolgálati táblázatai alapján.

Hadtörténelmi eseményeknél mindig kiváló fontossággal bírnak az erő- és létszámviszonyok; nemcsak azok, amelyekkel a harcok valóságban vívattak, hanem azok is, a melyek bár ellenség elé nem állítottak, de a melyek fölött az illető hadviselő fél rendelkezett. Nemcsak a belső biztosság, a politikai és egyéb viszonyok, de a szükséges óvatosság is megköveteli, hogy az állam ne tegye egész erejét — az utolsó emberig — a harcz koczkájára, és szükséges, hogy az erőnek egy bizonyos részét minden eshetőségre visszatartsa.

Az állam katonai erejét tehát nem csupán a háborúba küldött s csatába állított csapatok teszik, hanem az általa felállítható, neki rendelkezésre álló csapatok összesége. Nem kevésbé érdekes annak kimutatása is, hogy valamely állam a rendelkezése alatt álló erőkből hosszabb időközökben lefolyt háborús események alkalmával mennyit használt föl, s hogy e fölhasználás a népesség szaporodásával mily arányban áll.

Általánosságban az ily tanulmányokból és számításokból tűnik ki, hogy a népesség szaporodása a szükséglettel nem áll arányban akkor, midőn a háborúk gyors egymásutánban következtek be és az államtól nagyobb áldozatokat követeltek.

Ennek bebizonyítására különösen Ausztriának Franciaország ellen a múlt század végén és e század elején viselt háborúi alkalmasak.

A felsorolandó adatok másrészt ki fogják mutatni, hogy a háborítatlan békének milyen hosszú ideje kellett ahhoz, hogy az egyensúly a szaporodás és szükséglet közt helyreálljon. E részt az 1814-től 1848-ig tartott béke a legfeltűnőbb bizonyítékot nyújtja.

A későbbi háborúkban, melyeket Ausztria 1848/49-ben, 1859-ben és 1866-ban viselt, a szükséglet és szaporodás közti aránytalanság nem oly szembetűnő; részint mivel a veszteségek nem voltak oly nagyok, mint a francia háborúk alatt, részint pedig, mivel a már magában véve rövid tartamú háborúk után, mindannyiszor néhány béke-év következett, melyek a seregek létszámát ismét kiegyenlíteni elegendők valának.

A jövőre nézve ugyan-e szabályok zsinórmértékül nem használhatók, mert a nagyhatalmak által manapság a harcza viendő rendkívüli nagy mennyiségű erők és a fegyvertechnika fejlődöttsége folytán is, egyetlen egy makacsul vívott háborúban az ember- és ló-anyag oly nagy fogyatéka állhat be, hogy az említett aránytalanság azonnal beállhat és már a háború folyamán is érezhetővé válhat.

A közlendő kimutatások mindazonáltal, nemcsak a múltra de a jövőre nézve is, mégis fölötte tanulságosak, annál is inkább, mert kimutatják, hogy mennyi ember és ló lőn minden egyes háborúra megajánlva, s annak milyen százaléka volt aztán tényleg harcza vezethető. Talán egy jövőendő háború esetén a csalódástól is megóvhat bennünket, akkor, midőn a harcza vezethető haderő számát akarjuk hozzávetőleg megállapítani.

1792.

Április 20-án Franciaország hadat izent Ausztriának.

A francia forradalom kitörése alkalmával Ausztria kerek 300,000 harczossal és 40,000 lóval rendelkezett.

Részletesebb hivatalos adatok ezen hadjárat évről hiányzanak.

A francziáknál behozott harácsolási rendszer seregeik mozgékonyágát nagyban elősegítette, míg az Ausztriában a hétéves háború óta alkalmazott raktár-élelmezési rendszer a sereg elő-

menetelét megnehezítette, és a raktár-rendszertől függővé tette.¹⁾

Az általános katonai kötelezettség törvénye, melyet Franciaország hozott, nagyszámú sereget és számos erkölcsi tényezőt vont a harcok mezejére, melyeket hiába kerestünk volna a többi európai hadseregekben.

Végre pedig a francziák új harczmódja, mely az ellenfelek vonal-harczászata ellenében oly borzasztóvá vált, a fölényt csakhamar a francziák számára biztosította.

1793.

XVI. Lajos kivégzése a coalitio erejét növelte.

Ausztria ez időben 11.594,96 négyszög mértföldnyi területtel bírt, 16.543,000 lakossal, és július végén 371,501 ember és 74,632 lóból álló «tényleges létszámú» hadsereggel rendelkezett, melyből 284,437 ember és 45,358 ló volt «szolgálatképesnek» kimutatva; minden ezer lakosra tehát 32 harczos esett.

Ebből beosztva volt:

a németalföldi hadtestnél	4,358 ember,	306 ló,
a piemonti hadtestnél ...	4,996 "	481 "
a rajnai hadseregnél ...	53,200 "	11,206 "
a főseregnél	111,840 "	21,421 "

A maradvány a különböző tartományokban volt szétosztva.

1794.

Április 16-án Ferencz császár és király, York herczeg, Koburg herczeg és az Orániai trónörökös kíséretében mintegy 80,000 embert számláló hadserege fölött tartott szemlét.

Ausztria *összes hadereje* a következő volt:

a) gyalogság és tüzérség: 114 granátos század, 155¹/₄ tábori zászlóalj, 56⁵/₆ harmad sorbeli és 11 negyed sorbeli zászlóalj = 289,928 ember, — ló;

¹⁾ Utasítás a háborús időkben föllállított főországos biztos számára 1782.

b) karabélyosok és vértések: hét karabélyos és $32\frac{1}{3}$ rendes (vértés) lovas osztály = 13,542 ember 13,234 ló;

c) dragonyosok és könnyű lovasság: 51 rendes lovas osztály = 21,322 ember 21,270 ló;

d) huszárok és dsidások: 61 rendes lovas osztály = 23,845 ember 22,363 ló;

e) különleges csapatok: $28\frac{1}{3}$ tábori zászlóalj = 36,075 ember.

A tábori csapatok összege tehát 114 gránátos század, $251\frac{5}{12}$ zászlóalj, 152 lovas osztály = 384,712 ember 56,867 ló; mely szám ápril végén 389,529 emberre és 57,645 lóra emelkedett és melyből 279,256 ember 46,236 lóval van mint «szolgálatképes» (harczoló állomány) feltüntetve.

A fenti 384,712 emberből 56,867 lóból álló tényleges létszámhoz még a következők adandók:

a különleges csapatok	---	---	---	972 ember	—	ló
a műszaki és tűzér csapatok	---			3,188	«	— «
a határőrvidék	---	---	---	2,651	«	— «
a katonai határcordon	---	---	---	3,373	«	6 «
a közönséges szekéresz-osztagok	---			12,376	«	19,595 «
a méntelepek	---	---	---	497	«	697 «
a hadsereg valóságos tényleges létszáma	tehát			397,769 ember		77,165 ló

E létszámból «szolgálatképes» volt, vagyis a harczoló állományhoz tartozott 284,002 ember és 47,680 ló, vagyis minden ezerből 714 ember és 618 ló.

A működő hadseregnél beosztva voltak:

a németalföldi hadtestnél	---	---	---	6,654 ember	754 ló
a piemonti	«	---	---	6,031	« 557 «
az olasz hadseregnél	---	---	---	16,530	« 1,349 «
a rajnai	«	---	---	55,522	« 12,022 «
a főseregnél	---	---	---	110,738	« (?)

1796.

1795 tavaszán és nyarán a Rajnánál fegyverszünet volt.

A Franciaországban dúlt heves pártharcok, melyek a rémuralom bukását idézték elő, valamint az alkudozások Poroszor-

szággal, mely a baseli béke megkötése által a coalitióból kilépett, késleltették az ellenségeskedések megkezdését.

Az 1795-ről 96-ra következő tél a Rajna vidékén szintén teljesen nyugalmasan folyt le. Az 1795-ik évben a Rajna bal partján működő császári seregek, valamint a jobb parton, a Sieg mentén, fölállított hadtest részére kikötött fegyverszünet a császáriak által 1796 május 21-én mondatott fel.

Ausztriának összes tényleges hadi ereje 1795 november elsejétől 1796 január végéig 385,731 ember, 58,131 ló, és 389,568 ember, 59,456 ló között ingadozott.¹⁾

E számból a «szolgálatképes» vagyis *harczoló állomány* volt:

a lombardiai hadtestnél	---	---	---	21,444	ember	1,732	ló
a szárdinai segélycsapatoknál	---	---	---	6,255	«	443	«
a felsőrajnai hadseregnél	---	---	---	76,429	«	21,885	«
az alsórajnai	«	---	---	60,474	«	13,148	«
a tartományokban rendelkezésre állot-							
tak még	---	---	---	100,181	«	10,991	«
				összesen	---	264,783	ember 48,199 ló

A két rajnai hadsereg június első napjaiban 25,000 embert volt kénytelen Tirolon át Felső-Olaszországba küldeni, honnan Bonaparte tábornok a császári sereget egész a tiroli Alpesekig nyomta vissza.

A hadsereg-állomány kimutatásai tehát ennek folytán 1796 augusztus elsejétől október végéig 260,638 ember, 47,524 ló (ezenkívül 35,543 ember és 36,757 ló a szekerészetnél) *tényleges létszám* mellett, a «szolgálatképes» vagyis *harczoló állományban* a következő számadatokat mutatják:

a rajnai hadseregnél	---	---	---	106,556	ember	25,727	ló
a tartományokban	---	---	---	58,917	«	5,670	«
				összesen	---	165,473	ember 31,397 ló

¹⁾ Ilyen számbeli különbségek mindig előfordulnak és a mindennapi változásnak természetes kifolyásai. Ha ezeket mindig kimutatnánk, az egyes tételeket zavarnák csak, a nélkül, hogy a főösszeget lényegesen megváltoztatnák. Ennek folytán csak egy főforráshoz tartottuk magunkat, míg a többi variánsokat egyszerűen mellőztük.

Ebből kitűnik, hogy a «*tényleges*» létszám 8—10 hónap lefolyása alatt 125,043 emberrel és 10,607 lóval, a «szolgálatképes» vagyis *harczó állomány* pedig 99,310 emberrel és 16,802 lóval fogyott meg.¹⁾

A «*tényleges*» és «szolgálatképes» állomány viszonya 1000 emberhez 801 ember és 1537 lóhoz 1000 ló.

1797.

Az Olaszországban lévő «*lombárd*» osztrák hadsereg még 1796 október havában, valamint 1797 első hónapjaiban a rajnai hadseregtől oda vezényelt számos csapattal lón megerősítve. A téli fegyverszünet némileg helyre hozta az első hadjáratban kiállt rendkívüli fáradalmak folytán elcsigázott sereget, melynek 118,000 emberre lefogyott létszáma újabb — mintegy 9000 főnyi — erősítésekkel újból 127,000 főre emelkedett.

1797 október havában a császári sereg 475,017 ember és 61,650 ló (ezenkívül 25,502 ember és 39,584 ló a szekereszetnél) *tényleges* létszám mellett a következő «szolgálatképes» vagyis *harczó állomány*nyal rendelkezett:

a rajnai főseregnél	---	---	---	126,601 ember	29,031 ló
az Ausztriában lévő hadseregnél (a					
friauli és tiroli hadtestekkel)	---	111,761	«	14,315	«
a tartományokban	---	71,780	«	6,720	«
	összesen	---	---	310,142 ember	50,066 ló

A *campofornioi béke* Ausztria *tényleges* létszámát ismét erősen megváltoztatta; a deczemberi állomány-kimutatások 357,805 embert, 41,383 lovat (ezenkívül a szekereszetnél 25,899 embert és 39,171 lovat) mutatnak ki, melyből «szolgálatképes» volt:

¹⁾ A «*tényleges* létszám», vagyis mint most mondanók az «anya-könyvi állomány», fogyték vagy növedék révén változott meg; a fogyték leginkább a kivezénylések, a távollevők és a szabadságolások által keletkezett; az ily módon létrejött valóságos állomány, vagyis az «*élelmezési létszám*», mely «*Loco-Stand*»-nak nevezetett, ismét betegek, eltűntek, sebesültek stb. által szenvedett változást; kivétettek továbbá a fegyverrel nem *harczó* állományt szolgáltatták.

a császári vagy birodalmi hadseregnél			
a Lech mellett	--- --- --- ---	50,256 ember	11,940 ló
az Ausztriában lévő hadseregnél	---	77,158	« 9,344 «
a tartományokban lévő csapatoknál		73,054	« 7,267 «
összesen	---	200,468 ember	28,541 ló

A *tényleges létszám* kisebbedése 117,212 embert és 20,267 lovat tett ki; tehát 1000 emberre 791.1 ember, 1000 lóra 671.2 ló esik. A «szolgálatképes» létszám vagyis a *harczó állomány* 107,674 emberrel és 21,524 lóval fogyott meg; a csökkenés tehát itt ezrenként 646 ember, 570 ló.¹⁾

1798.

A rastatti congressusnak a német birodalom és a francia köztársaság közti békét kellett volna megállapítania.

Graubündten Ausztria védelmét kerte; a nápolyi király pedig Ausztriával védő-szövetséget kötött. Ilyen körülmények között Ausztriának természetesen harczkészen kellett állania.

Július havában seregének *tényleges létszáma* 440,870 ember, 61,751 ló volt, míg a szekerészet 26,246 embert és 30,790 lovat számlált.

A *harczó állomány* volt:

a császáriak és a birodalmi sereg tá-			
borában a Lech mellett	--- ---	47,716 ember	12,385 ló
az Ausztriában lévő hadseregnél	---	33,816	« 4,208 «
a Cseh- és Morvaországban (előbb a			
Rajna mentén) lévő hadseregnél		82,082	« 17,899 «
a tiroli hadtestben	--- --- --- ---	23,014	« 2,648 «
az Olaszországban lévő hadseregnél		52,907	« 5,385 «
a Dalmáciában	« hadtestnél	7,530	« — «
a tartományokban lévő csapatoknál		77,670	« 18,276 «
összesen	---	324,735 ember	60,801 ló

Október hóban a császári hadsereg *tényleges létszáma* 423,999 emberre, 61,593 lóra, a szekerészetnél, 26,187 emberre és 40,970 lóra rugott.

¹⁾ Csapat-reduktiók, továbbá veszteségek, betegség stb. voltak nagyobb részt az apadás okai.

Szolgálatképes vagyis harczoló volt:

a Tirolban lévő hadseregnél	---	---	31,128 ember	2,612 ló
a Dalmáciában lévő hadtestnél	---		7,132 "	— "
az Ausztriában	"	"	15,909 "	4,528 "
az Olaszországban lévő hadseregnél	---	---	68,113 "	7,714 "
a Cseh- és Morvaországban és Ausztriában lévő hadseregnél	---	---	85,999 "	17,672 "
a Lech mentén lévő cs. és kir. birodalmi sereg	---	---	50,767 "	12,382 "
a tartományokban lévő csapatoknál	---	---	79,063 "	9,012 "
összesen	---	---	338,111 ember	54,010 ló

Figyelemreméltó e négy havi időtartam alatt a tényleges létszám feltűnő csökkenése, — 16,871 ember és 158 ló, — míg ugyanekkor a szolgálatképes szám vagyis a harczoló állomány 13,376 emberrel *növekedett*, a lóállománynak 6791 lóval való apadása mellett. A tényleges létszám viszonya a szolgálatképeshez 1000:797.

Ausztria kiterjedése 1796 óta 12.473.71 □ mértföldet tett ki, 17.809.000 lakossal.

1799.

Ferencz császár előkészületei egyrészt, az oroszok előnyomulása másrészt, a párisi direktoriumnak ürügyül szolgáltak arra, hogy saját előkészületeit azokkal igazolja.

Ez év elején Ausztria hadseregének tényleges létszáma 440,060 embert, 64,875 lovat tett ki, míg a szekereszet 25,880 embert és 41,568 lovat számlált. E számból, mint «szolgálatképes», helyőrségül, kiegészítésül és tartalékul a

tartományokban visszamaradt	---	---	75,534 ember	9,686 ló
a Tirolban lévő hadseregnél volt	---		49,507 "	2,678 "
az Ausztriában lévő hadtestnél volt			8,308 "	4,516 "
az Olaszországban lévő hadseregnél	»		77,398 "	8,251 "
a Dalmáciában " hadtestnél	"		8,203 "	— "
a Lech melletti főseregnél	---	---	123,977 "	29,255 "
összesen	---	---	342,927 ember	54,386 ló

A tényleges létszám viszonya a szolgálatképes állományhoz 1000:779.2 embert és 838.3 lovat mutat.

Márczius 12-én a direktorium Ausztriának hadat izent és

ápril 24-én a francia főlhatalmazottak elhagyták Rastattot; evvel a béke-congressus véget ért.

Ez időben a már rég hiányosaknak ismert fegyverek jobbakkal cseréltettek föl; súlyuk csekélyebb, ürméretük kisebb lón, a szuronyok vékonyabbak, a puskavessző és zár czélszerűebbekké váltak.

November hóban Bonaparte megbuktatta a direktoriumot és a konzulok kormányát állította föl.

A császári és királyi sereg *tényleges létszáma* ekkor 421,374 ember, 62,226 ló volt, a szekerezetnél 28,240 ember 46,481 lóval.

«*Szolgálatképes*» volt:

a Dalmáciában lévő csapatoknál ...	3,987 ember,	— ló
az Olaszországban lévő hadseregnél	95,642	« 12,877 «
a Németországban lévő főseregnél ...	101,059	« 26,489 «
a tartományokban lévő csapatoknál	65,240	« 8,868 «
összesen ...	265,928 ember	48,234 ló

A *tényleges létszám* tehát 18,686 emberrel és 2649 lóval a *szolgálatképes létszám* pedig 76,999 emberrel és 6152 lóval *csökkent*, míg a *szekerezet száma* növekedett. A *tényleges létszám* a *szolgálatképeshez* úgy aránylott, mint 1000:631-hez, a *lovaknál* pedig 1000:775-höz.

1800.

Ez évben a csász. kir. hadsereg *tényleges létszáma* 441,998 ember, 64,007 ló, a *szekerezetnél* 28,701 ember, 46,628 ló volt.

«*Szolgálatképes*» volt:

a Dalmáciában lévő hadtestnél ...	4,291 ember	— ló
a Rajna melletti főseregnél ...	113,229	« 26,635 «
az Olaszországban lévő seregnél ...	110,301	« 14,547 «
a tartományokban lévő csapatoknál	64,479	« 7,256 «
összesen ...	292,300 ember	48,438 ló

A mi ezerre 661 embert és 746 lovat tesz ki. Ellenben a novemberi létszám-kimutatás még 465,672 emberről és 47,111 lóról, valamint a *szekerezetnél* 30,591 emberről és 48,515 lóról ad számot, és mint «*szolgálatképest*» felsorol:

a Dalmáciában lévő hadtestnél ...	4,302 ember	—	ló
a Németországban lévő seregnél ...	130,907	«	26,897 «
az Olaszországban «	100,744	«	13,038 «
a tartományokban ...	60,081	«	6,284 «
összesen ...	296,034	ember	46,219 ló

Tehát ezer emberre 636, ezer lóra 983 ló esik. Ugy a tényleges mint a szolgálatképes létszám emelkedést mutat, és pedig előbbinél 23,674 embert és 10,114 lovat, utóbbinál 3734 embert és 2219 lovat.

Az osztrák tartományok területe ez időben 12.502.04 négyszögmértföld volt, 24.991,621 lakossal.

1805.

1805 ben egész Európa ujjal fegyverbe lépett Franciaország ellen. Oroszország és Svédország az angolokkal szövetkezett Franciaország ellen, és Ferencz császár szintén csatlakozott hozzájuk.

Ausztria 300,000 embert akart állítani, de ez neki csak megközelítőleg sikerült.

A tényleges létszám volt:

április havában ...	367,097 ember	40,114 ló
május «	366,344	« 39,948 «

Augusztus hóban a tényleges létszám 368,271 ember, 40,269 ló; a harczoló állomány pedig:

németországi hadsereg	70,734 ember	17,029 ló
olaszországi «	104,631	« 9,444 «
tirol-i hadtest ...	38,400	« 1,841 «
a tartományokban ...	43,234	« 4,999 «
összesen ...	256,999	ember 33,312 ló

Szeptember 20-án az olaszországi hadsereg «kivonuló» állománya a következő volt:

a Dél-tirolban lévő hadtestnél ...	10,103 ember	648 ló
az Etsch melletti főszereg ...	77,948	« 6,820 «
a Velenczében lévő helyőrség ...	6,999	« — «
az Olaszországban lévő hadsereghez menetelt ...	13,500	« 3,450 «
összesen ...	108,550	ember 10,918 ló

Németországban szeptember 25-én volt: 66,500 ember, 14,000 ló.

Október elején Olaszországból egy erős hadtest a Németországban lévő hadsereghez hívatott, miáltal Olaszországban, a Caldiero melletti győzelem daczára, támadólag föllépni nem lehetett.

1809.

Könnyebb áttekinthetés okából adjuk a tényleges létszám-hullámzásokat, a mint azok havonként alakultak:

február hóban	---	---	---	---	357,968 ember	46,033 ló
márczius	«	---	---	---	454,486	« 51,787 «
ápril, május, június és július hóban					405,758	« 39,368 «

A pozsonyi béke megkötése után az osztrák monarchia 11,023.68 □ mértföldnyi területtel és 23.300,000 lakossal bírt, más források 11.530.29 □ mértföldnyi területet és 24.297,123 lakost mutatnak ki.

A Franciaország ellen viselt háború eme fontos évében (mely az osztrák Landwehr föllállítását — 29 zászlóalj — is eredményezte) az állomány-táblázatok *február végén* 357,968 főnyi létszámot mutatnak föl, mely *ápril végéig* 446,092 főre emelkedett, 39,844 lóval. A szekerészettel együtt a létszám 454,486 embert tett ki.

A «*szolgálatképes*» létszám vagyis a *harczó állomány* az új hadsereg-beosztás szerint következőleg oszlott meg:

az 1. hadtestnél	---	---	32,569 ember	2,306 ló
a 2. «	---	---	32,122	« 2,156 «
a 3. «	---	---	31,290	« 2,167 «
a 4. «	---	---	29,309	« 2,161 «
az 5. «	---	---	25,658	« 2,218 «
az 1. tartalék hadtestnél			14,518	« 4,420 «
a főhadiszállásokon			261	« 28 «
a 6. hadtestnél	---	---	36,759	« 3,278 «
a 2. tartalék hadtestnél			6,777	« 2,820 «
a 7. hadtestnél	---	---	31,011	« 5,773 «
a 8. «	---	---	26,583	« 2,092 «
a 9. «	---	---	36,273	« 3,408 «
a tartományokban	---	---	70,150	« 1,845 «
összesen	---	---	373,280 ember	34,672 ló

Május, június és július hóban a hadsereg létszáma 405,758 emberre és 39,368 lóra apadt le.¹⁾

Szeptember 1-jétől október közepéig az összes haderő tényleges létszáma 487,862 ember, 41,506 ló volt, míg a szekerezet 20,428 embert és 36,225 lovat számlált. A «szolgálatképes» létszám volt:

az 1. hadtestnél...	20,016 ember	1,713 ló
a 2. " " " " " "	26,201 " "	960 " "
a 3. " " " " " "	17,811 " "	770 " "
az 5. " " " " " "	20,202 " "	1,590 " "
a 6. " " " " " "	16,637 " "	11 " "
a 7. " " " " " "	21,178 " "	2,170 " "
az 1. tartalék hadtestnél ...	22,212 " "	10,285 " "
a 2. " " " " " "	7,213 " "	1,770 " "
a 8. hadtestnél ...	16,491 " "	1,016 " "
a 9. " " " " " "	7,572 " "	1,030 " "
a 3. tartalék hadtestnél ...	7,865 " "	3,258 " "
a 4. " " " " " "	20,701 " "	1,608 " "
ennek különítménykép ...	5,509 " "	1,041 " "
a 10. hadtestnél ...	47,837 " "	3,615 " "
a 11. " " " " " "	18,262 " "	1,365 " "
a Galicziában kikülönített hadtestnél	4,651 " "	929 " "
Komárom és Lipótvár őrsége ...	4,927 " "	— " "
a tartományokban lévő csapatoknál	30,905 " "	2,919 " "
összesen ...	316,190 ember	36,050 ló

A szekerezetnél 16,438 ember 34,520 ló.

Daczára annak, hogy a pozsonyi beke által Ausztria területe és népessége tetemesen megkisebbedett, mégis közel 400,000 emberből álló hadsereget volt képes felállítani. De ebből május 20-án Aspern és Esslingen mellett csak 90,139 főnyi gyalogság állott, (tulajdonkép 74,616 harcász) 15,229 lovassal, tehát 105,368 ember 288 löveggel; ez erővel 111,880 főnyi francia gyalogság és 24,420 főnyi lovasság, összesen 146,300 ember volt szemben; a francziák tehát 40,932 emberrel a császáriak fölött fölényben valának.

A tényleges létszámot összehasonlítva kitűnik, hogy az a

¹⁾ Még Aspern előtt (május közepén) több hadtest, 114,000 ember, felállítása volt folyamatban.

hadjárat folyamán 41.770 emberrel és 1662 lóval növekedett; a szolgálatképes látszám ellenben, tehát a harczoló állomány 57,090 emberrel csökkent. A csökkenés főtenyezője természetesen ama nagy veszteség volt, melyet az osztrák csapatok Aspern és Esslingen mellett szenvedtek, s mely holtak és sebesültekben 23,340¹⁾ emberre, köztük 7620 tiszt, és 2068 lóra rugott, további a wagrámi vereség stb.

Az 1809 október 14-én kötött bécsi béke a monarchia területét 1981.62 □ mértfölddel kisebbitette meg, míg lakosainak száma 2.300,000 lélekkel csökkent; Fritz számítása szerint 2.078'82 □ mértfölddel és 3.461,651 lakossal csökkent volna a terület és lélekszám.

1812.

1812 tavaszán Franciaország Ausztriával és Poroszországgal szövetséget kötött és június havában Oroszországnak háborút izent.

Az osztrák működő hadtest (Schwarzenberg), mely Lemberg-ből Lublinon át az alsó Bug felé irányítottatott, június végén 30,196 harczost számlált 6168 lóval; a tartalék hadtest pedig, az udvari hadi tanács kimutatásai szerint, 23,039 embert és 2919 lovat.

1813.

A prágai congressus Franciaországgal semmiféle egyességet sem eredményezett. Ausztria és Svédország az egyesült Anglia, Orosz- és Poroszországhoz csatlakozott.

Augusztus 10-én letelt a fegyverszünet.

Augusztus végén Ausztria hadereje 347,221 ember, 35,028 ló *ténylegesen* létszámmal bírt. ezenkívül a szekerészetenél 21,374 ember és 28,237 ló. «*Szolgálatképes*» volt:

a cseh hadszínhelyen (főszereg)	---	111,409	ember	16,309	ló
a Duna mentén	---	34,817	«	3,677	«
az Ausztria belsejében lévő hadseregnél	---	40,596	«	4,818	«
a tartományokban lévő csapatoknál	---	101,563	«	6,898	«
összesen	---	288,385	ember	31,702	ló
katonai szekerészet	---	18,548	«	26,610	«

¹⁾ Schels szerint 24,000. A francziák vesztesége 44,373 ember volt, tehát 21,033 emberrel több mint az osztrákoké.

A következő hónapokban Ausztria hadi erejét folyton növelte, úgy hogy *november végén* annak *tényleges* létszáma 453,717 ember, 48,178 ló volt. A szekerezészet 30,518 embert és 40,537 lovat számlált. Ez időben «szolgálatképes» volt:

a főseregnél Németországban	---	---	110,908	ember	12,692	ló
az Olaszországban lévő seregnél	---	---	67,171	«	6,469	«
a kombinált osztrák-bajor hadtestnél	---	---	18,765	«	2,685	«
az 1. tartalék hadtestnél Ausztriában	---	---	34,465	«	9,033	«
a 2. «	---	---	2,702	«	2,264	«
a tartományokban lévő csapatoknál	---	---	101,187	«	5,165	«
összesen	---	---	335,198	ember	38,308	ló

A *tényleges* létszám három havi időtartam alatt 106,496 emberrel és 13,150 lóval emelkedett. A szekerezészetnél a növedék 9144 ember és 12,300 ló. A szolgálatképes létszám 46,813 emberrel és 6576 lóval szaporodott, a szekerezészetnél ezenkívül 1659 emberrel és 9769 lóval.

1814.

Az 1814-ik évi hadjárat Murat nápolyi király hadmenetével vette kezdetét.

Február 8-án a Mincio melletti csata meg volt víva.

Ausztria hadi ereje *májusban* 601,217 főt, *júniusban* 619,918 főt számlált, a szekerezéssel (32,443 ember, 35,239 ló) együtt.

Deczember vége felé a főserég átkelt a Rajnán. Az összes erő 570,634 embert és 60,000 lovat tett ki. A szekerezészet 37,893 embert és 36,693 lovat számlált.

1815.

Június végén Ausztria *tényleges* hadi létszáma 561,231 ember és 55,986 ló volt. A vonat 36,784 embert és 31,567 lovat számlált.

Ezekből «szolgálatképes» volt:

a főseregben Német- és Franciaországban	---	---	143,702	ember	29,948	ló
Olaszországban	---	---	118,891	«	10,185	«
a tartományokban	---	---	149,721	«	8,306	«
összesen	---	---	412,314	ember	48,439	ló
Továbbá még katonai szekerezészet	---	---	25,290	«	26,039	«

1848.

Ausztria kiterjedése ez évben 12.131.38 □ mértföld, lakosainak száma 38 millió volt.

1847 december végén a csász. kir. hadsereg:

268 gyalog zászlóaljat,

20 gránátos „

134 századot és

273¹/₂ lovas századot képezett; *tényleges létszáma* pedig 432,380 embert, 42,509 lovat tett ki.

1848 márczius 24-én e szám 429,283 fő volt 42,624 lóval, míg *szolgálatképesnek* 250,294 ember és 26,985 ló van kimutatva. A hadi tengerészet 5000 embert — közte csak 1609 szolgálatképest — számlált; végre a szekereszet 9742 embert 4303 lovat, mely számból szolgálatképes volt 3305 fő 4116 lóval.

November végén a hadsereg növekedett, és

310¹/₄ gyalog zászlóaljat,

18 gránátos „

171 századot,

243¹/₂ lovas századot képezett,¹⁾ melynek *tényleges létszáma* december végén 496,493 ember és 25,841 ló volt; ebből *szolgálatképes*: 338,241 ember, 24,978 ló.

A fogyatéék 42,540 embert és 12,060 lovat tett ki.

A tengerészetre nézve hiányoznak az adatok; a szekereszet létszáma 14,086 ember és 24,775 ló volt.

1849.

A hadi viszonyok a magyar és olasz hadszínhelyen a legnagyobb erőfeszítést tették szükségessé; a hadsereg létszámának havonkinti hullámzása a következő volt:

¹⁾ A kimutatott csapattesteken kívül Magyarországon, Erdélyben és Szlavóniában még a következők voltak: 1 gránátos zászlóalj, 21 gyalog-zászlóalj és 52 lovas század a magyar ezredektől; továbbá 4 székely zászlóalj és 7 század székely huszár, végre az 5. tábori tüzérezrednek 9 százada; mindezek a függetlenségi harcban a magyarok részén küzdöttek, s számuk az 1848-iki augusztusi kimutatások szerint 41,769 fő (9198 lóval) volt.

	ember		szolgálatképes		szekerészet	
	ember	ló	ember	ló	ember	ló
Január	493,034	36,040	337,226	25,236	15,680	25,111
Február	495,741	36,335	335,618	24,928	16,030	25,766
Márczius	502,421	37,966	340,668	25,835	16,382	26,019
Április ¹⁾	539,868	38,144	366,350	27,130	18,317	26,912
Május ²⁾	569,183	38,894	384,866	28,474	23,847	28,604
Június ³⁾	583,488	40,446	398,739	28,488	20,706	30,251
Július ⁴⁾	588,233	39,810	381,776	28,040	22,069	32,087
Augusztus	594,412	39,423	375,653	26,757	22,421	33,706
Szeptember	612,332	40,737	393,023	27,896	24,051	33,879
Október ⁵⁾	625,442	41,339	417,238	29,340	23,788	33,660

A legnagyobb szám október hóban éretett el; ezután már tetemes reduciók történtek.

1859.

Január 1-jétől áprilisig a császári királyi haderő *élelmezési állománya* körülbelül 375,445 ember volt; *hadí állománya* pedig:

¹⁾ Növedék: 14 ötödik sor-gyalog és 2 ötödik határőrvidéki zászlóalj. A felosztott ötödik olasz helyőrségi zászlóaljak és a 60. sor-gyalog ezred újra szerveztettek. A 6 századból állott tíz vadászzászlóalj 4 századra redukáltatott és a harmadik osztályokból, valamint a vadász pót-osztályokból, 10 új vadász zászlóalj alakítottatott.

²⁾ A ruthén hegyi lövész és a tót szabad zászlóaljak, 1 egészségügyi, 1—1 bánáti és szlavonai határőrvidéki gyalog zászlóalj részint újonnan állítottatott föl, részint újonnan szerveztetett, miután az utóbbiak a magyarországi harcok alatt feloszlattak és létszámon kívül helyeztetek. Továbbá még növedék volt: 8 tüzér Landwehr század, a 8. vadászzászlóaljnál 2 század, a rivai hajórajnál 2 század, az olasz küldönc század stb. Újonnan szerveztettek még Ernő főherceg 3. zászlóalja és az 1. bécsi önkéntes zászlóalj, mely mint 24. vadász zászlóalj a hadseregbe osztatott be.

³⁾ Növedék: 3 csajkás, 2 szerémségi és 2 kikindai fölkelő és 2 bácskai önkéntes zászlóalj, 2 század karlóczai Landwehr, 2 század szerb dsidás.

⁴⁾ Növedék: 2 tüzér Landwehr, 2 lövész század, az utászcsoportnál 1 oktató és 1 munkás század.

⁵⁾ Az 1—7, valamint a 10. határőrvidéki ezred 6-ik zászlóaljai felosztattak.

áprilisban	---	---	566,375	ember
májusban	---	---	681,507	«
júniusban ¹⁾	---	---	731,456	«
júliusban ²⁾	---	---	731,378	«

Május elején az ellenséges (piemonti) területen álló csász. és kir. 2-ik hadsereg számlált:

144,703 embert tényleges létszámban, 106,631 harczképest;				
a tartalék gyalog				
hadosztály	---	---	14,386	«
különleges csapatok	1,624	«	«	«
helyőrségi	«	66,845	«	«
			11,573	«
			1,449	«
			30,959	«

Az Olaszországban lévő hadsereg tehát 227,558 főnyi tényleges létszám mellett 150,612 harczképes embert mutatott fel.

<i>május 20-án</i> Gyulai hadi ereje	---	131,438	fő
június 4-én	---	---	---
		140,768	« volt,

mely számból Magentánál 61,618 volt alkalmazva.

Június hóban a csász. és kir. csapatok Olaszországban 189,668 embert számláltak, melyből Solferinónál 126,722 ember harczott. Ezekből 182 tiszt 4080 főnyi legénység elesett,

«	778	«	15,906	«	«	megsebesült és
«	59	«	14,795	«	«	eltűnt.

Az összes veszteség: 37,906 fő.

1866.

Az ez időben életbe lépett hadseregszervezés folytán Ausztria szárazföldi hadi erejének tényleges létszáma 606,247 embert tett, melyből harczképes volt 434,760 ember.

Ezen kívül még a következő csapatok állottak fenn, melyek részben szintén alkalmaztattak:

¹⁾ Harczoló állomány: 12,415 tiszt 546,519 főnyi legénység = 559,014 ember.

²⁾ Harczoló állomány: 12,846 tiszt 529,579 főnyi legénység = 542,425 ember.

a) határőrvidéki szolgálati osztályok	---	---	---	---	---	21,750 ember
b) tiroli és vorarlbergi Landwehr, melyből 4531 ember állott harcban, valamint 187 század népfőlkelő összesen	---	---	---	---	---	43,440 "
c) trieszti területi milicz	---	---	---	---	---	1,035 "
d) rendszertelen csapatok, u. m. lovas határőrök és szerezsánok	---	---	---	---	---	4,060 "
e) önkéntes vadász lovas csapat	---	---	---	---	---	9,292 "
f) 103 század dalmáciai Landwehr	---	---	---	---	---	21,926 "
g) a görzi főlkelés 42 század	---	---	---	---	---	7,748 "
				összesen	---	109,251 ember

A cs. kir. hadsereg állománya a következő változásokat mutatja:

május	hóban	735,084	alapállomány,	494,203	szolgálatképes
június	"	732,517	"	522,026	"
július	"	728,006	"	487,399	"
augusztus	"	742,601	"	515,802	"

Június 15-én az északi hadsereg élelmezési állománya 328,186, harczoló állománya 225,163 ember volt.

A *déli hadsereg* élelmezési állománya pedig *június 24-én* 190,945 ember, harczoló állománya 138,158 ember volt.

Július 25-én a cs. kir. északi hadsereg élelmezési létszáma 397,867 ember, harczoló állománya 299,630 volt.

Az Olaszországban és Tirolban lévő hadsereg az őrségekkel *stb. augusztus 15-én* 193,179 harczképes embert számlált.

Június 24-én Custozzá-nál tevékenységben állott 71,824 gyalogos, 3,536 lovas, 168 löveg; *július 3-án Königrätz-nél* 192,706 gyalogos, 12,800 lovas, 736 löveg.

Habár az egyes hadjáratok éveket csak töredékesen, a mennyire a létszám-kimutatások adatai terjedtek, ismertettük, a nyújtott adatok mégis haszonnal értékesíthetők s e tanulmányra alapítva a legkülönbözőbb következtetések vonhatók; a földolgozást azonban a statisztikusoknak, legyenek azok hivatásbeliek vagy nem, engedjük át.

GÖMÖRY GUSZTÁV.